

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІСНІ ОСНОВИ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап історії людської цивілізації характеризують такі динамічні процеси, як стрімке зростання обсягів науково-технічних знань та прискорення циклу їх трансформації у виробничі технології, швидка зміна продукції й істотне загострення конкуренції. Ці процеси накладають свій відбиток на всі сфери людського життя, в першу чергу на освіту й управління соціальними системами. За цих умов традиційні підходи до їх здійснення вже перестають відповідати суспільним вимогам і реаліям сучасності. Саме тому як освіта, так і управління перебувають сьогодні в активному пошуку нових шляхів і методів, нових засобів і способів діяльності, які були б здатні забезпечувати належний рівень їх ефективності. Вони фактично опинилися у стані розробки, апробації і впровадження нової парадигми як освіти, так і управління. На наше глибоке переконання, такі пошуки можуть дати плідні результати при системному використанні принципів адаптивності.

Ми свідомо пов'язуємо між собою освіту й управління, ці, на перший погляд, досить віддалені одна від одної сфери суспільного життя з таких міркувань. По-перше, обидві вони відіграють надзвичайно важливу роль як у забезпеченні нормального функціонування суспільства, так і у виборі стратегії й характеру його перспективного розвитку. По-друге, в самій системі освіти тісно переплітаються між собою безліч різноманітних процесів, які вимагають належного управління як необхідної умови їх внутрішньої узгодженості та спрямованості на досягнення цілей освіти. По-третє, саме в системі освіти, перш за все у вищій школі, отримують належну професійну й управлінську підготовку майбутні фахівці, в тому числі й керівники, формуються їх світогляд і морально-етичні принципи, розвивається загальна і професійна культура.

Нарешті, по-четверте, сьогодні навчально-виховний процес практично у всіх ланках системи освіти, як і управління персоналом, мають здійснюватися на основі адаптивного підходу. В освіті він означає, що зміст навчального матеріалу і характер його викладу мають пристосовуватися до того, як учні чи студенти його сприймають, розуміють і засвоюють. В управлінні адаптивний підхід означає зміну характеру і структури управлінського впливу залежно від реакції керованої системи з метою збереження характеру її функціонування або успішного досягнення її оптимального стану й ефективного виконання нею заздалегідь визначених завдань при різних змінах зовнішніх умов.

Приваблива можливість отримання бажаної ефективності результатів та відповідність методології адаптивного підходу світовим тенденціям загальної демократизації суспільного життя привертають до проблем його застосування цілком зрозумілу увагу багатьох серйозних дослідників. Як приклад, можна назвати хоча б роботи Т.А. Борової, Н.М. Бояринцевої, Т.М. Давиденко, Д.І. Дзвінчука, Г.В. Єльнікової, С.М. Мітіна, Г.А. Полякової, П.І. Третякова, Л.М. Фесик, Т.І. Шамової та інших. В них сформовано теоретичні засади адаптивного управління освітніми процесами, професійним розвитком і змістом діяльності педагогічних працівників, показано переваги адаптивного підходу. Активно розробляються і впроваджуються в освітню практику та управління нею адаптивні педагогічні технології.

Слід, на наш погляд, необхідно в першу чергу підкреслити необхідність в застосуванні адаптивного управління, в тому числі в освітній практиці, у зв'язку зі швидким і у більшості випадків важко передбачуваним характером тих змін, що відбуваються у різних сферах суспільного життя й істотним чином впливають на еволюцію як суспільних вимог стосовно цілей, змісту і характеру освіти, так і освітніх потреб самих учнів і студентів та міри усвідомлення ними цих потреб. Особливо слід зазначити, що в умовах все більш виразних процесів становлення інноваційного типу світового розвитку потреба до адаптивних технологій освіти і управління нею стрімко зростатиме.

Адже, як цілком справедливо зазначають М.М. Гуревич, А.В. Долгарєв, С.М. Пазиніч та О.С. Пономарьов, «успішне формування і особливо реалізація стратегії інноваційного розвитку можливі лише за умови формування його належного кадрового забезпечення. Тому необхідність переходу до інноваційного типу світового розвитку ставить перед системою вищої освіти низку принципово нових завдань». Автори підкреслюють, що «новизна, складність і надзвичайно висока відповідальність цих завдань вимагають побудови і впровадження нової освітньої парадигми, яка б передбачала зміну цілей, змісту і характеру освіти, забезпечувала інноваційний розвиток самої освіти» [1, с. 111]. Ми впевнені, що така парадигма обов'язково має включати механізми адаптивного управління навчально-виховним та іншими процесами, які у своїй цілісній сукупності характеризують сучасний освітній простір.

Сутнісні характеристики сучасного стану розвитку теорії адаптивного управління в освітніх системах розглядалися й нами. В одній з наших робіт, зокрема, зазначалося, що «вивчення теоретичних засад адаптивного управління підтверджує впевненість у його спрямованості на розвиток гуманістичних засад управлінського процесу, у центрі якого знаходяться людські стосунки, взаємоузгодженість праці, саморегуляція

та самоорганізація його учасників. Воно поєднує зовнішнє управління й самоуправління, спрямовуючи процеси за природним шляхом здійснення». При цьому ми спеціально підкресливали, що «за умовами введення адаптивного управління в систему управління вищим навчальним закладом можна спостерігати значний розвиток науково-педагогічного колективу, тому що спрацьовують механізми саморозвитку людини, які впливають на продуктивність роботи. Необхідно поширювати застосування теоретичних основ адаптивного управління у практичній діяльності навчальних закладів усіх рівнів» [2, с. 31].

Це уявляється тим більш необхідним, оскільки йдеться, як вірно зазначає В.Д. Базилевич, «про якісну зміну функціональної ролі вищої школи, яка із транслятора знань та генератора специфічних навичок і вмінь перетворюється на безпосереднього виробника інновацій та активного учасника процесу їх трансформації в нові продукти, технології та послуги» [3, с. 31]. Природно, що ця трансформація створює принципово нові, причому динамічно мінливі, умови функціонування вищої школи. За цих умов якісне управління функціонуванням можливе лише на основі адаптивного підходу.

В той же час ми глибоко впевнені у тому, що для успішного здійснення адаптивного управління вкрай необхідною є організація спеціальної не лише професійної, а й методологічної підготовки всього науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів і в першу чергу керівників всіх рівнів. Дійсно, ефективне застосування принципів адаптивного управління можливе тільки за умови належного урахування відомих синергетичних закономірностей самоорганізації, саморозвитку і самоуправління складних соціальних систем та їх гармонійного поєднання з науково обґрунтованими методами управління спільною діяльністю великих і малих груп людей. Це повною мірою стосується й управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їх вихованням, соціалізацією та особистісним розвитком.

Сьогодні, в умовах гуманізації й демократизації освіти, впровадження її бінарного суб'єкт-суб'єктного характеру особливо важливо правильно обирати й застосовувати методи і прийоми адаптивного управління. Тому не можна не погодитися з Т.А. Боровою, яка розглядає адаптивне управління в системі вищого навчального закладу як цілеспрямоване, системне управління, що ґрунтується на відкритій взаємодії учасників управлінського процесу і спрямоване на досягнення кінцевого результату у нестабільній ситуації [4, с. 12]. На жаль, тут відсутня згадка про необхідність високої відповідальності й вимогливості педагогів за забезпечення належної якості діяльності студентів та формування їх професійної і соціальної компетентності. Крім того, ми впевне-

ні, що надзвичайно важливого значення набуває також функція вищої школи та її педагогічного складу за прищеплення самим студентам розуміння сутності адаптивного управління й уміння успішно здійснювати його у своїй майбутній професійній діяльності.

Належне ж володіння методологією адаптивного управління дозволяє гнучко змінювати підходи й використовувані засоби залежно від конкретної аудиторії, індивідуальних особливостей студента чи певної нестандартної педагогічної ситуації, яка може виникнути й досить часто виникає в навчально-виховному процесі. Саме завдяки можливостям адаптивного управління такі ситуації вдається не просто ефективно розв'язувати, а й накопичувати досвід їх розв'язання й формувати у студентів розуміння того, як їх треба розв'язувати. Водночас вони впевнюються у відповідальному ставленні викладача до своєї професійної діяльності й до забезпечення якості їх фахової підготовки.

При цьому надзвичайно важливо відчувати ту тонку межу між гнучкістю як основною ознакою адаптивного управління та ліберальним ставленням до своїх студентів та оцінки результатів їх навчально-пізнавальної діяльності, яке межує з безвідповідальністю. Принциповість, послідовність та справедливість педагога мають бути певними запобіжними механізмами в процесі практичного застосування ним технології адаптивного управління. Памя'таючи про це у своїй професійній діяльності, він може довести до певного автоматизму норми застосування адаптивних педагогічних технологій.

Аналогічно можна стверджувати, з іншого боку, що принциповість та вимогливість педагога як неодмінні професійно значущі його риси і якості не повинні забувати про необхідність доброзичливості й людяності у відносинах зі студентами. І ці якості також мають бути домінуючими в процесі вибору того чи іншого варіанту рішення при реалізації стратегії адаптивного управління. В такому разі викладач свідомо підвищує рівень своєї педагогічної майстерності, загальної і професійно-педагогічної культури. Ці ж чинники виступають потужним засобом ефективності його виховного впливу на студентів.

Якщо ж його досвід, майстерність і рівень взаємовідносин зі студентами дозволяють викладачеві цілком свідомо і цілеспрямовано дещо відкрити деякі свої професійні секрети, рівень довіри студентів до нього як до особистості, професіонала й педагога істотно зростає, а використання адаптивних методів педагогічного впливу на студентів істотно полегшується. Це ще більш сприяє підвищенню якості їх професійної підготовки.

Список літератури: 1. Гуревичов М.М. Професійна культура менеджера в умовах інноваційного розвитку: монографія / М.М. Гуревичов,

А.В. Долгарев, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов; за заг. ред. О.С. Пономарьова. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – 240 с. 2. Романовський О.Г. Сутнісні характеристики сучасного стану розвитку теорії адаптивного управління в освітніх системах / О.Г. Романовський, М.К. Чеботарьов // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 1. – С. 26–33. 3. Базилевич В.Д. Зміна базової парадигми економічної освіти – основа забезпечення сучасного рівня підготовки спеціалістів / Віктор Базилевич // Вища школа. – 2009. – № 9. – С. 31–35. 4. Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія / Т.А. Борова. – Харків, 2011. – 380 с.

*Черванёва З.А.
г. Харьков, Украина*

ИСКУССТВО КАК СРЕДСТВО ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Искусство всегда занимало и до сих пор занимает одно из важнейших мест в духовной жизни людей. Эта значимость его была отражена ещё в философско-эстетических концепциях древних греков, в трактатах Платона и Аристотеля. Каждая последующая эпоха вносила свой вклад в постановку и решение названной проблемы. Но никогда она не была так актуальна и животрепещуща, как сейчас, когда множество людей озабочено материальным обеспечением своей жизни в ущерб духовному. Духовное же обогащение человека происходит посредством искусства, которое способно воздействовать на различные сферы психической деятельности, формировать в человеке чувства и разум, волю и поведение, нравственные принципы и эстетические идеалы, творческое мышление, гуманность, способность владеть своими чувствами, научное мировоззрение. Если у человека отсутствует духовность, он превращается в животное или уподобляется автомату. Духовность – это качество, которое развивалось с самого зарождения культуры, в процессе жизни многих поколений. Она – результат победы культуры над биологическими влечениями и стадным инстинктом, результат преодоления вещного фетишизма, агрессивности, страха и лени. На протяжении культурной истории происходила трансформация как общества, так и психического облика человека. Основной смысл этой трансформации – превращение выработанной обществом духовной культуры во внутреннее достояние личности, духовное становление человека, обретение им самого себя. Духовное совершенствование человека – длительный и не-